

Antwoordnota

Ontwerp Programma Landschap van de Toekomst

Inleiding

Op 31 maart 2021 hebben Provinciale Staten van Flevoland het ontwerp van het Programma Landschap van de Toekomst bestaande uit het visiedocument en het handboek kernkwaliteiten (hierna: het ontwerp PLvdT) vastgesteld en voor inspraak vrijgegeven.

Het ontwerp PLvdT is beschikbaar op de provinciale website en op www.ruimtelijkeplannen.nl (plannummer NL.IMRO.9924.ProgrLandschapFlev-ON01). Het ontwerp PLvdT is bekendgemaakt in Flevopost totaal (edities Lelystad/Dronten en Noordoostpolder), Zeewolde actueel, Almere Vandaag en Urkerland op 13 april, 14 april en 15 april 2021. Tot slot is het ontwerp PLvdT toegezonden aan betrokken overheidsorganen en belangenorganisaties.

Het ontwerp PLvdT heeft van 16 april tot en met 27 mei 2021 gedurende zes weken voor iedereen ter inzage gelegen. Binnen deze termijn kon men een inspraakreactie over het ontwerp PLvdT indienen. In deze antwoordnota wordt ingegaan op de ontvangen inspraakreacties en de hieruit voortvloeiende aanpassingen ten opzichte van het ontwerp PLvdT. Verder staan in deze antwoordnota ook de ambtshalve aanpassingen die zijn doorgevoerd ter verbetering van de documenten.

Het totaal aantal wijzigingen is beperkt en is samengevat in het 'Overzicht wijzigingen Programma Landschap van de Toekomst ten opzichte van het ontwerp' (#2816788).

Binnengekomen inspraakreacties:

	Organisatie	Datum	Registratienummer
1	Burger A	05/04/2021 (e-mail)	2789242
2	Erfgoedvereniging Heemschut	12/04/21 (e-mail)	2793504
3	Burger B	25/05/21 (e-mail)	2798009
4	Burger C	25/05/21 (e-mail)	2797505
5	Gemeente Noordoostpolder	26/05/21 (mail + brief pro forma) 27/05/21 (mail ambtelijk concept) 09/06/21 (brief)	2797922 / 2797925 2798047 / 2798384 2804788
6	Burger D	27/05/21	2797954
7	Waterschap Zuiderzeeland	27/05/21	2798210/ 2798215
8	Burger E	20/05/21 (mail + WeTransfer)	2795596/ 2783587
9	Gemeente Urk	26/05/21 (mail) Mail/ brief volgt - geen zienswijze	2807741

Een aantal inspraakreacties zijn formeel buiten de zienwijzentermijn binnengekomen. Deze reacties kunnen we buiten beschouwing laten. We hebben deze reacties opgenomen onder de tabel met de inspraakreacties. Ze zijn voorzien van een bondige samenvattende reactie.

Buiten de zienwijzetermijn binnengekomen reacties:

	Organisatie	Datum	Registratienummer
1	Gemeente Zeewolde	10/06/2021 (brief)	2805463
2	Burger F	10/06/2021 (e-mail)	2805836

Tenslotte zijn van de volgende partijen informele reacties ontvangen. Ook deze reacties zijn samengevat en beantwoord. Ook de wijzigingen vanuit de eigen provinciale organisatie zijn hier opgenomen.

Informele reacties:

	Organisatie	Datum	Registratienummer
1	Burger G	15/04/2021 (e-mail)	2779444
2	Gemeente Lelystad -ambtshalve wijziging	12/05/2021 (e-mail)	2810835

Inspraakreacties (samengevat)

Indiener	Zienswijze (samenvatting)	Antwoord provincie	Wijziging
Burger A			
	De visie van de Provincie te onduidelijk en bevat teveel info: De Provincie heeft veel geld en tijd gestoken om een geschiedenis boek van 90 pagina's te maken met achtergrondfoto's en verhalen. Vervolgens zijn in het concept programma landschap van de toekomst (140 pagina's) weer diezelfde teksten en foto's opgenomen Als ondernemer kost dit erg veel kostbare tijd om dit door te lezen en relevante informatie te zoeken, waar zaken staan die ons aangaan. → Verzoek volgende keer concreter en minder tekst.	<p>Bedankt voor uw oplettendheid.</p> <p>Er zit inderdaad een herhaling in het ontwerp Handboek Kernkwaliteiten en het Programma Landschap van de Toekomst.</p> <p>We hadden hiervoor gekozen omdat op deze manier het Handboek ook als zelfstandig document leesbaar zou zijn.</p> <p>We hebben dit principe nu los gelaten en hoofdstuk 2 en eventuele verwijzingen hiernaar in de definitieve versie van beide documenten verwijderd.</p>	Hoofdstuk 2 en verwijzingen hiernaar uit het Handboek verwijderd.
	Pagina 77: Dit gaat over Zuidwesten van Emmeloord over bodemdaling en toekomst van de landbouw. Graag de percelen ten Noorden van de A6 uit het plan schrappen.	Dit is een schematische kaart om de samenhang in opgaven te laten zien. De kaart doet geen uitspraak over individuele kavels. Het geeft een indicatie van de opgaven die in dat gebied spelen (hybride gebieden). Daarom zien wij geen aanleiding om de percelen te schrappen.	Geen wijziging
	Pagina 78 Thema 2 gaat over veranderde condities in het landelijk gebied. Wij boeren op de meest productieve en duurste gronden van Flevoland / Nederland daar is geen ruimte voor natuurinclusieve landbouw en zorg.	<p>Wij lezen in uw reactie geen directe vraag. Thema 2 doet geen afbreuk aan de door u genoemde "productieve en duurste gronden van Flevoland/ Nederland". Het geeft een feitelijke weergave van waar de landbouw op dit moment mee te maken heeft, namelijk klimaatverandering en natuurinclusieve landbouw binnen krachtige kavel- en erfstructuren. Zie paragraaf 5.4.</p> <p>Dit thema sluit bovendien aan op de visie Waardevol en Verbonden van het ministerie van LNV en vertaalt die ambities door naar de Flevolandse context. Wij zien op grond van uw reactie geen aanleiding tot wijziging.</p>	Geen wijziging.
	Pagina 91 (kaart): Op deze kaart is het bodemdalingsgebied ingekleurd met allemaal gekleurde stippels. Er is geen legenda? Wat betekenen deze stippels? Op pagina 77 staat een legenda waarbij bij allemaal groene stippels staat Nationaal park Nieuwe Land? Het is toch hopelijk niet de bedoeling om van onze gronden bos of een nieuw nationaal park te maken?	Dit is een schematische kaart om de samenhang in opgaven te laten zien en de kaart doet geen uitspraak over individuele kavels. De stippels hebben betrekking op het gebied ten zuid-westen van Emmeloord zoals op pagina 76 en 77 toegelicht. Het geeft een indicatie van de opgaven die in dat gebied spelen (hybride gebieden).	Legenda toevoegen bij kaart 5.8

		<p>Ter verduidelijking van de kaart zullen wij een legenda toevoegen.</p> <p>Het PLvdT heeft niet voor ogen een nieuw nationaal park ten zuidwesten van Emmeloord aan te leggen. Slechts wordt aandacht gevraagd voor het bodemdalingsgebied.</p>	
	<p>Op pag 96/97 wordt gesproken over hybride gebieden. (Z/W van Emmeloord) Hier is ruimte voor natte teelten, voedselbossen en agroforestry. Jullie willen dit koppelen aan kansen voor natuur en recreatie en waterbuffering. Wij willen dat jullie onze percelen aan de Karel Doormanweg hier uit halen.</p>	<p>Noch de visie, noch de kaarten doen uitspraken over individuele percelen. Die juridische status heeft het PLvdT niet (het is geen bestemmingsplan waarin wél bestemmingen worden geregeld). De tekst op pagina 96-97 geeft overwegingen en suggesties voor het gebied, maar verordent niets. De percelen aan de Karel Doormanweg worden in de tekst niet genoemd. Daarom zien wij geen aanleiding om de percelen te schrappen.</p>	Geen wijziging
	<p>Verwijzing pag. 94 (gebied 2) naar pag. 100 (=gebied 3) klopt niet.</p>	<p>Dit heeft u juist opgemerkt. Wij bedanken u voor de opmerking, dit wordt aangepast.</p>	Aanpassen
	<p>Graag alle percelen (inclusief de onze) ten Noorden van de A6 (in het zogenaamde bodemdalingsgebied van het Waterschap) van de (hybride gebieden) kaart halen als bodemdalingsgebied en als zoekgebied voor bos, natuur, natte teelten etc. Graag onze gronden niet benoemen als hybride gebieden.</p>	<p>Noch de visie, noch de kaarten doen uitspraken over individuele percelen. Die juridische status heeft het PLvdT niet (het is geen bestemmingsplan waarin wél bestemmingen worden geregeld).</p>	Geen wijziging
	<p>Kansen voor waterbuffering moet alleen op individuele percelen gelegd worden, die een geringe drooglegging hebben en of van slechte kwaliteit zijn.</p>	<p>De genoemde kansen voor waterbuffering betreft een nadere uitwerking van de kansen die worden benoemd in het PLvdT. Noch de visie, noch de kaarten doen uitspraken over individuele percelen.</p>	Geen wijziging
	<p>De mogelijkheden van energieproductie moet in het gebied ten noorden van de A6 wel behouden blijven.</p>	<p>Noch de visie, noch de kaarten doen uitspraken over individuele percelen.</p>	Geen wijziging
	<p>Wij zien helaas geen kansen voor CO2-vastlegging in uw visie genoemd. Een gemiste kans!</p>	<p>Het programma Landschap van de Toekomst geeft ruimtelijke overwegingen voor de opgaven die spelen in de provincie. Het beleid over CO2 staat onder andere in de Bossenstrategie van de provincie. Het programma Landschap van de Toekomst is afgestemd op deze Bossenstrategie.</p>	Geen wijziging

Erfgoedvereniging Heemschut			
	Aandacht voor geschiedschrijving van de polders	Wij danken u voor de extra toelichting die u in uw brief geeft over het gedachtegoed en de ontstaanswijze van de polders van Flevoland. Dit is in grote lijnen verwoord in hoofdstuk 3 en voldoende voor dit Programma.	Geen wijzigingen
	Het plan is te vrijblijvend; bescherming van wat waardevol is en mogelijk wordt bedreigd is niet aan de orde.	Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. De provincie gaat het PLvdT verder uitwerken. Daarvoor heeft de provincie eigen (beleids) instrumenten. Zoals het omgevingsprogramma en de omgevingsverordening. Het vaststellen van ruimtelijke kaders en regelgeving ligt primair bij de gemeenten (o.a. bestemmingsplan). Daarin kunnen zij waardevolle landschapselementen beschermen. En bij nieuwe ontwikkelingen rekening houden zij met het provinciaal beleid. Op deze wijze werkt het Programma Landschap van de Toekomst door in gemeentelijke besluitvorming.	Geen wijziging
	De Knardijk krijgt in het plan is grote waarde toegekend. Dit wordt door het Heemschut onderschreven vanuit landschappelijk en cultuurhistorische waarde. Vraag: De provincie zou moeten gaan onderzoeken of de Knardijk een provinciaal en groen monument kan worden.	De Knardijk is een gastvrije groene loper, met ruimte voor initiatieven die aansluiten bij het groene karakter en de cultuurhistorische waarden van de dijk. Zoals initiatieven die het verhaal van de dijk vertellen, de biodiversiteit vergroten of het recreatief gebruik van de dijk bevorderen. In het Erfgoedprogramma heeft de provincie aangegeven dat de provincie geen provinciale monumentenlijst zal opstellen omdat wij daar geen toegevoegde waarde in zien. Voor de bescherming van objecten is er voldoende mogelijk op rijks- en gemeentelijk niveau. In paragraaf 7.2.3 van het PLvdT is benoemd dat de provincie gaat verkennen of en hoe ze dit soort kenmerkende en beeldbepalende elementen wil gaan reguleren.	Geen wijziging
	Het landschappelijke karakter van de A6 ontbreekt.	In het Handboek Kernkwaliteit pagina 94 wordt de A6 als kernkwaliteit omschreven, als onderdeel van de geënceneerde wegen. We onderschrijven dus zeker wél het landschappelijke karakter van de A6.	Geen wijziging

	Geloofwaardigheid van het plan. De keuze voor Zeewolde als locatie voor datacentrum wordt niet gemotiveerd. Waarom afwijken van het regeringsbeleid? Waarom moeten deze, weer grotere en nog lelijkere dozen in een open landschap?	Het PLvdT gaat niet over de locaties van ontwikkelingen of individuele ontwikkelingen. Hier worden binnen het PLvdT geen uitspraken over gedaan. Deze opmerking hoort thuis bij de procedures over deze locatie/ontwikkeling.	Geen wijziging
	Voor het kunnen begrijpen van het volwaardige karakter van het landschap missen we in de literatuurlijst een groot aantal titels zoals het standaardwerk van André Geurts, de biografieën van Jan Bijhouwer, Teun Koolhaas en Alle Hosper, de vele studies van Kees Hund het onderzoek van Jan Wouter Bruggenkamp en publicaties van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders.	De literatuurlijst geeft wat ons betreft een voldoende overzicht van de gebruikte bronnen weer. De genoemde extra titels nemen we ter kennisgeving aan.	Geen wijziging
	Onze conclusie is dat we vrezen voor het terugvallen in een oude, Nederlandse gewoonte: het Flevolandse landschap zal stukje bij beetje worden aangetast.	Ook wij zien de grote opgaven die op het landschap afkomen. Die opgaven doen een beroep op de flexibiliteit en robuustheid van het Flevolandse landschap. Of het nu gaat om duurzame energie, woningbouw, moderne vormen van landbouw of de ontwikkeling van nieuwe datacenters. Met het actualiseren van het landschapsbeleid in het Programma Landschap van de Toekomst (PLvdT) willen we nieuwe opgaven mogelijk maken en tegelijkertijd de kwaliteit van het Flevolandse landschap voor toekomstige generaties herstellen, behouden en versterken. Ruimtelijke ontwikkeling zien we als kans om ruimtelijke kwaliteit toe te voegen.	Geen wijziging
Burger B			
	Daar de grote waarde van de zuidelijke entree tot Flevoland te niet wordt gedaan (door industriële, data en energie functies), dienen de in het ontwerp geroemde poldercarre's aangaande de beplanting rond het open landbouwhart in het middengebied te worden aangepast. Mede uit het oogpunt van verkeersveiligheid (voortdurende ondermijning van het wegdek) en beleving van het ruimtelijke zicht op ooghoogte vanaf A6 cq zuidelijke deel van de Gooieseweg dienen deze	Het herstellen van lanen als beeldbepalende elementen in de polders wordt in goed overleg met onze afdeling Infra afgestemd. Hierbij wordt rekening gehouden met de geldende normen rondom verkeersveiligheid.	Geen wijziging

	essenstroken te worden gekapt en niet herplant.		
	Indien de provincie ruimte biedt aan energieslurpers (bijv. datacentra), dient de huidige energie infrastructuur in stand gehouden te worden, opdat voor de energietransitie alle ook bestaande opwekmiddelen benodigd zijn en bij kunnen dragen aan een duurzaam toekomstig landschap. Zo draagt Regioplan Wind met zijn rechte lijnen niet bij aan diversiteit/parkidee van onze omgeving.	Het regioplan Wind is vastgesteld beleid waarnaar het Programma Landschap van de Toekomst verwijst. Inhoudelijke opmerkingen over het Regioplan Wind kunnen wij niet verwerken in het PLvdT.	Geen wijziging
	Bij een eventuele inpassing van de Lelylijn dient sterk overwogen te worden, het begraasbare deel (badkuiptracé rechtdoor) van de Oostvaardersplassen te verkleinen en de spoorlijn waar mogelijk (ook in de NOP) verdiept aan te leggen.	Bij de ontwikkeling van initiatieven en nieuwe plannen zoals de Lelylijn zal het PLvdT één van de onderliggende dragers zijn.	Geen wijziging
Burger C			
	In dit ontwerp Programma staat tot onze grote zorg ons bedrijf ingekleurd met bomen. Indiener heeft hier een veehouderij en akkerbouwbedrijf en wil dit voortzetten. Geen omzetting naar 'bos' / natuur wenselijk. NB dit betreft perceel aan de Karel Doornmanweg.	Noch de visie, noch de kaarten doen uitspraken over individuele percelen. Die juridische status heeft het PLvdT niet. De percelen aan de Karel Doornmanweg worden in de tekst niet genoemd en zijn op kaarten niet specifiek ingetekend.	Geen wijziging
Gemeente Noordoostpolder			
	Complimenten voor gedegen analyse van het Flevolandse landschap en de toekomstgerichte visie	Dank voor het compliment.	Geen wijziging
	Gemeente verwacht een ruimhartige inzet van investeringen om de gewenste ruimtelijke kwaliteit te bereiken. Vooral daar waar het gaat om landschappelijke beplantingen bijvoorbeeld langs provinciale wegen.	Voor de uitvoering van het PLvdT is door PS budget toegekend voor de komende jaren. Als provincie zullen wij keuzes maken op welke wijze dit budget wordt besteed. Inhoudelijk doen wij nu geen uitspraak over.	Geen wijziging
	Gemeente gaat uit van "toekomstbestendige landbouw". Gemeente vraagt zich af of het reëel is agroforestry en voedselbossen te koppelen aan dorps- en stadsbossen of erfbeplanting om het Mondriaanlandschap open te houden. Immers uiteindelijk is het niet de overheid maar zijn het de agrariërs die zeggenschap hebben over hun bedrijfsvoering. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging van belangen.	Het PLvdT geeft ruimtelijke overwegingen voor initiatiefnemers, ter inspiratie en als handvatten. Of en op welke wijze agroforestry en voedselbossen een plek kunnen krijgen in het landschap dient per situatie te worden bekeken. Het zeggenschap over de bedrijfsvoering van de agrariërs ligt bij de agrariërs en niet bij de provincie. Voor de daadwerkelijke bestemming is het bestemmingsplan van toepassing.	Geen wijziging
	Voor één van de ontwerpogaves nl landschap en erfgoed heeft de	We zijn bekend met het gemeentelijk beleid op het gebied	Geen wijziging

	gemeente al beleid. Deze is oa. vertaald naar een systematiek en beleid voor erfvergrotingen en erfingels. Gemeente ziet geen noodzaak voor een verkennend onderzoek naar de gevolgen van erfvergroting op de landschapsstructuur (p 126 van de visie).	van erfvergroting en erfingels van de gemeente NOP. Voor de andere polders is er echter geen gemeentelijk beleid op dit vlak. Het verkennend onderzoek waaraan in het PLvdT wordt gerefereerd is bedoeld voor alle drie polders en niet enkel voor de NOP. Bij ontwikkelingen in de NOP nemen wij uiteraard kennis van het vigerend beleid en stemmen wij dit af met de gemeente NOP.	
	Gemeente werkt aan Omgevingsvisie. Provincie is betrokken.	De reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Geen wijziging
	Correctie op kaart p 47 Unesco Werelderfgoed Schokland: begrenzing komt niet overeen met de officiële begrenzing.	Op de kaart is niet de UNESCO grens weergegeven maar de grens van het eiland zelf. We zullen hierin de UNESCO grens opnemen.	Begrenzing UNESCO erfgoed aanpassen
Burger D			
	Wij onderkennen de hoeveelheid aan problemen in het landschap van Flevoland. Oude en verdwenen dorpen, natuurgebieden, de ontwikkelingen t.a.v. de energievoorzieningen, verdere ontwikkelingen in de stedenbouw, het vinden en bewaren van vindplaatsen van de Swifterbant cultuur, scheepswrakken enz. De verdroging en inklinking van het land waardoor er veel verloren dreigt te gaan aan in de grond aanwezige schatten van voor de inpoldering. Een ander element is dat zaken die bij het ontstaan van Flevoland van belang zijn (geweest) nu verloren dreigen te gaan. Het lijkt ons van belang mogelijkheden te creëren om zaken als schuren, wegen, gebouwen als jong erfgoed te behouden.	<p>We onderschrijven dit belang. Het PLvdT geeft ruimtelijke overwegingen voor het herstellen, behouden en versterken van het landschap, waarbij nadrukkelijk ook aandacht wordt gegeven aan de ontstaansgeschiedenis van Flevoland. Bijvoorbeeld ook laanbeplanting.</p> <p>Het gebouwde erfgoed maakt geen onderdeel uit van de landschapsvisie, maar is onderdeel van het Erfgoedprogramma, waarbij we ons natuurlijk bewust zijn van de nauwe verbintenis tussen erfgoed en landschap.</p> <p>Vanuit het Erfgoedprogramma wordt in 2022 een inventarisatie gestart naar de kernelementen van de inpolderingsgeschiedenis. Dit gaan we doen samen met bewoners en gebiedspartners. Daarvoor zullen wij de AWN ook zeker benaderen.</p>	Geen wijziging
	<p>Het ontbreekt in het PLvdT aan systematische en complete aandacht voor het oude erfgoed, archeologie, geologie en geomorfologie. Het is te vrijblijvend.</p> <p>Er dient duidelijker te worden aangegeven hoe tot een selectie van waarden kan worden gekomen met als doel deze te behouden en te versterken. Zeker in het licht van de grote veranderingen de komende jaren.</p>	<p>We onderschrijven dit belang. Het PLvdT geeft ruimtelijke overwegingen voor het herstellen, behouden en versterken van het landschap.</p> <p>Het oude erfgoed, archeologische en aardkundige waarden maken onderdeel uit van het Erfgoedprogramma. We zijn natuurlijk goed bewust van de effecten van de ondergrond op het huidige landschap en proberen deze dan ook in samenhang te benaderen.</p>	Geen wijziging

Waterschap Zuiderzeeland			
	Complimenten voor het PLvdT- de genoemde opgaven zijn ook opgaven voor het waterschap. Verzoek tot samenwerking in een zo vroeg mogelijk stadium bij ruimtelijke ordenings en - gebiedsprocessen.	Dank voor de complimenten. Het verzoek tot samenwerking nemen wij zeer ter harte.	Geen wijziging
	Het Programma Landschap van de Toekomst geeft handvatten voor initiatieven en projecten in ons beheergebied. We zien in de Landschapsvisie een transitie van maakbaarheid naar toekomstbestendigheid. Aandachtspunt is dat er weinig aandacht is voor het beheer van het landschap. Hoe behouden we de waardevolle landschapselementen in Flevoland? Als voorbeeld wordt hierbij het waterbouwkundig bouwwerk genoemd.	<p>Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. De provincie gaat het PLvdT verder uitwerken. Daarvoor heeft de provincie eigen (beleids)instrumenten. Zoals het omgevingsprogramma en de omgevingsverordening.</p> <p>Voor het beschermen van landschappelijke kwaliteiten gaat de provincie verkennen of en hoe ze dit wil gaan reguleren in de omgevingsverordening (zie paragraaf 7.2.3 van het PLvdT).</p> <p>Het vaststellen van ruimtelijke kaders ligt primair bij de gemeenten (o.a. bestemmingsplan). Daarin kunnen zij waardevolle landschapselementen beschermen. En bij nieuwe ontwikkelingen houden zij rekening met het provinciaal beleid. Op deze wijze werkt het Programma Landschap van de Toekomst door in gemeentelijke besluitvorming.</p>	Geen wijziging
	<p>Een ander punt van aandacht is de strategische keuze voor het combineren van functies (p. 70), daar waar Flevoland (in het verleden) bekend staat om zijn strikte scheiding van functies. Omdat meerdere belangen elkaar dan gaan raken wordt het waterbeheer complexer. Vroege betrokkenheid/ proactief is noodzakelijk.</p> <p>Vooraf daar waar functies gecombineerd gaan worden, zien wij bodem en water als een belangrijk mede-ordenend uitgangspunt. Dit kan effect hebben op de inpassing van het landschap. U noemt het proces "pioniers van de toekomst", wij gaan liever uit "van maakbaarheid naar toekomstbestendigheid". Een goed voorbeeld hiervan is het samenwerkingsverband Klimaatadaptatie Flevoland, waarbij ook de provincie is betrokken.</p>	Wij onderschrijven het belang van samenwerking met het waterschap bij opgaven rondom o.a. klimaatadaptatie. We streven naar een integrale werkwijze die wij beschrijven als pioniers van de toekomst. Dit vinden wij in de tekst passender (ook gezien de andere opgaven), dan "van maakbaarheid naar toekomstbestendigheid".	Geen wijziging

	Graag meer aandacht voor de landschappelijke waarde van de tochten en sloten als 'haarvaten' in het watersysteem. Is er ook een landschappelijke visie op de dijk- en kavelsloten? Deze dragen in belangrijke mate bij aan het Mondriaanlandschap maar zijn ook waterhuishoudkundig van groot belang.	In de kernkwaliteiten, categorie 'waterbouwkundig bouwwerk' wordt aandacht gegeven aan de hoofdstructuren van het watersysteem. Het schaalniveau van sloten is voor deze provinciale landschapsvisie te gedetailleerd en wordt eerder verwacht bij gemeentelijke visies en/of in beleid van het waterschap zelf.	Geen wijziging
	Aandacht wordt gevraagd voor het Ruimtelijk Kwaliteitskader voor de 'dijkenfamilie Ijsselmeerdijken' en tevens voor het Ruimtelijk Perspectief dat het waterschap nog gaat opstellen voor de overige dijken. Hierbij wordt de provincie betrokken.	De reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Geen wijziging
Burger E			
	Verzoek tot wettelijke bescherming van het landschap. Staat nergens dat de provincie uiteindelijk verantwoordelijkheid neemt voor. Of dat de provincie zal zorgen voor wettelijke/juridische verankering van de genoemde waarden. De provincie dient het voortouw, de regie te nemen en daarmee de verantwoordelijkheid. Dat geldt ook voor handhaving ervan.	Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. De provincie gaat het PLvdT verder uitwerken. Daarvoor heeft de provincie eigen (beleids)instrumenten. Zoals het omgevingsprogramma en de omgevingsverordening. Voor het beschermen van landschappelijke kwaliteiten gaat de provincie verkennen of en hoe ze dit wil gaan reguleren in de omgevingsverordening (zie paragraaf 7.2.3 van het PLvdT). Het vaststellen van ruimtelijke kaders en de handhaving hierop ligt primair bij de gemeenten (o.a. bestemmingsplan). Daarin kunnen zij waardevolle landschapselementen beschermen. En bij nieuwe ontwikkelingen houden zij rekening met het provinciaal beleid. Op deze wijze werkt het Programma Landschap van de Toekomst door in gemeentelijke besluitvorming.	Geen wijziging
	Verzoek tot aandacht voor aardkundige en cultuurhistorische waarden. Aparte kaarten toevoegen hiervan? Toevoegen hoofdstuk archeologische en geologische cultuurhistorische waarden. Waterbouwkundig erfgoed niet vergeten 8/4 resten gevonden bij Marknesse Houdt het zicht tot Schokland in stand, snij het Schokkerbos los en houdt het zicht op schokland in stand. Relatie met ontwikkeling ten ZW Emmeloord.	De bescherming de diverse erfgoed waarden maakt onderdeel uit van het erfgoedprogramma. Dit geldt ook voor de door u genoemde beschrijvingen. Datgene dat nodig is voor het begrip en duiding van het PLvdT is opgenomen in de rapportages. Het PLvdT geeft ruime aandacht aan erfgoed en de waarde er van bijvoorbeeld als het Schokland betreft (kernkwaliteit 22).	Geen wijziging

	Met welke partners is en wordt samengewerkt?	PLvdT is in nauwe samenwerking met alle gemeenten, het waterschap en de terreinbeherende organisaties tot stand gekomen. Dit vanuit hun belang, kennis en kunde aangaande het landschap. Erfgoed is hier onderdeel van, maar niet leidend.	
	Pleidooi voor aandacht voor bloemlezing beschermingswaardig groen en landschapskunst/ landart in Flevoland. Meegezonden in bijlage.	Wij hebben uw bloemlezing met interesse gelezen. Beplantingsstructuren zijn benoemd en beschreven als kernkwaliteiten van Flevoland. Binnen thema 5 - rijke en robuuste groenstructuren besteden wij aandacht aan overwegingen voor ruimtelijke kwaliteit. Ook landart is benoemd als kernkwaliteit.	Geen wijziging
	Wat is de formele juridische status van de handreikingen/rapportages. Kan het worden geborgd in beleidsplannen. Vraag: heeft de HARK ook een formele status? Status handboek?	Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. Dit geldt dus ook voor de inhoud. De provincie gaat het PLvdT verder uitwerken. Daarvoor heeft de provincie eigen (beleids)instrumenten. Zoals het omgevingsprogramma en de omgevingsverordening. In gemeentelijke bestemmingsplannen moet rekening worden gehouden met provinciaal beleid. Bovendien toetst de provincie een bestemmingsplan op provinciale belangen. Op deze wijze werkt het Programma Landschap van de Toekomst door in gemeentelijke besluitvorming.	Geen wijziging
	Aanvullingen voor literatuurlijst.	De literatuurlijst geeft wat ons betreft een voldoende overzicht van de gebruikte bronnen weer. De genoemde extra titels nemen we ter kennisgeving aan.	Geen wijziging
	Pleidooi om poldercarré en Vogelweg als hoofdstructuur een beschermde status te geven (landschaps gezicht)	Voor het beschermen van landschappelijke kwaliteiten gaat de provincie verkennen of en hoe ze dit wil gaan reguleren in de omgevingsverordening.	Geen wijziging
	Markerwadden: Stel strengere eisen aan de hoogte van gebouwen, zijn net een verdieping te hoog en verstoren het zicht.	De hoogte van gebouwen is geregeld in bestemmingsplannen van de gemeente. Zij dienen hierbij wel rekening te houden met provinciaal beleid.	Geen wijziging
	Aandacht voor de in de NOP gebruikte Hiërarchie en beplantingen (landschap beleidsplan NOP). Geef het Gesamtkunstwerk NOP een formele status.	In het PLvdT is zeker aandacht voor de hiërarchie van wegenstructuur en beplanting. Ook wordt de waarde van de hoofdstructuur van de NOP - d dorpenring - als één van de dragers van het polderconcept van de noordelijke polder uitgebreid benoemd.	Geen wijziging

		Het toekennen van een formele status aan een landschapselement maakt geen deel uit van het PLvdT.	
	Toevoegen geconstrueerde contouren van de Kuinderburcht	Het PLvdT besteedt ruime aandacht aan erfgoed en de waarde er van. Het PLvdT is niet het beleidsdocument om alle erfgoed-elementen te benoemen, te beschrijven en op kaart te zetten. Dit komt de leesbaarheid van de kaarten niet ten goede.	Geen wijziging
	Zijn van waarde opgenomen: De drie huisjes aan de entree vd NOP zijn opgenomen en het museum bos/Cirkel bos met diverse (groene) kunstwerken- de Rotterdamse Hoek	In het PLvdT is niet alle kunst en erfgoed in de provincie opgenomen. Er is meer en daar zijn we ook trots op. Echter een dergelijk detailniveau zou niet in lijn zijn met het abstractieniveau van het PLvdT.	Geen wijziging
	Grootschalige openheid - Hoe de windturbines zich verhouden tot grootschalige openheid van IJsselmeer?	Het regioplan Wind is vastgesteld beleid waarnaar het Programma Landschap van de Toekomst verwijst. Binnen thema 4 geven wij binnen het regionaal perspectief voor energielandschappen algemene overwegingen voor ruimtelijke kwaliteit. Het aansluiten op de karakteristieken van een gebied of plek maakt hier onderdeel van uit.	Geen wijziging
	Erfbeplanting/singel - is er geen regeling die herplanting compenseren of bij planten als voorwaarden stelt?	Het herstellen van erfbeplanting/singels bij erfvergrotingen is veelal opgenomen in de gemeentelijke bestemmingsplannen die gaan over het buitengebied.	Geen wijziging
	Leg een nieuw randmeer aan tussen de oude dijk en de oostzone van de NOP. Goed voor tegengaan van de kwel. Daarom zijn bij de andere polders randmeren aangelegd.	Dit is een interessant punt. Dit gebied is door ons benoemd als natte zone met kwel (in paragraaf 6.2 voorbeeld 'een beleefbaar contrast tussen oud en nieuw land'). Hier is de door u genoemde zone aangegeven als natte zone met kwel en kansen voor natuur en natuurinclusieve landsbouw.	Geen wijziging
	Vergeet het IJsel oog in Ketelmeer niet	Deze is opgenomen en benoemd in de Kernkwaliteitenkaart van paragraaf 2.4.	Geen wijziging
	Hoe kun je pleiten voor stedelijke functie in het open landbouw hart in zuidelijk Flevoland?	De gedeeltelijke verstedelijking van het open landbouw hart door Oosterwold is al als zodanig bestemd. In het PLvdT maken we een onderscheid tussen dit gebied (een hybride landschap/ Stedelijke functies vermengen met (stad)landbouw, recreatie en natuur) en een te beschermen open landbouwhart waarin maximaal wordt ingezet op een sublieme	Geen wijziging

		polderervaring. De Grote Trap wordt hier benoemd als grens tussen beide.	
	Bij herstellen van/ bij mix van soorten let op dat het passen is qua vorm. Hoogte en kleur om de strakheid te behouden.	Er is er een workshop en excursie geweest met dendrologen. Zij pleiten voor meer soortenmenging om meer robuustheid te bereiken. Echter is dat niet overal een geschikt middel omdat het de strakheid en het karakter van laanstructuren teveel kan veranderen. Voor bijvoorbeeld singels (o.a. Oostelijk Flevoland) en bospartijen zou het een optie kunnen zijn, voor lanen wellicht minder. Nadere uitwerking van PLvdT is nodig om tot goede keuzes hierin te komen.	Geen wijziging
	Knardijk beschermde status geven?	De Knardijk is een gastvrije groene looper, met ruimte voor initiatieven die aansluiten bij het groene karakter en de cultuurhistorische waarden van de dijk. Zoals initiatieven die het verhaal van de dijk vertellen, de biodiversiteit vergroten of het recreatief gebruik van de dijk bevorderen. In het Erfgoedprogramma heeft de provincie aangegeven dat de provincie geen provinciale monumentenlijst zal opstellen omdat wij daar geen toegevoegde waarde in zien. Voor de bescherming van objecten is er voldoende mogelijk op rijks- en gemeentelijk niveau. In paragraaf 7.2.3 van het PLvdT is benoemd dat de provincie gaat verkennen of en hoe ze dit soort kenmerkende en beeldbepalende elementen wil gaan reguleren.	Geen wijziging
	Geen zonnepanelen op de Zuidflank van de dijken	Kernkwaliteit 1 in het Handboek is de dijkzones in Flevoland. In de beschrijving van de waarde van de dijk is onder andere opgenomen 'pragmatisch vormgegeven, continu en obstakelvrij element....geheel vrij van beplanting, bebouwing en andere objecten. Bij de nadere uitwerking van plannen zal hier rekening mee moeten worden gehouden.	Geen wijziging
	Kunnen er geen zonneweides binnen fruitteeltpercelen?	Het PLvdT doet geen uitspraken over individuele percelen. Echter zou het een mogelijkheid kunnen zijn, die ook al binnen de gemeente Zeewolde wordt verkend. Belangrijk hierin is het behoud en beschermen van de kenmerkende elzenhagen.	Geen wijziging

		Uiteindelijk is het grondgebruik aan de grondeigenaar, in samenspraak met de gemeente..	
Gemeente Urk			
	College dient geen zienswijze in op het ontwerp Programma Landschap van de Toekomst.	De reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Geen wijziging

Reacties buiten zienswijzentermijn

Deze antwoordnota bevat ook de reacties die buiten het zienswijzentermijn zijn binnengekomen.

Gemeente Zeewolde:

- Wat is de juridische status van het PLvdT?
  - Reactie: Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. Dit geldt dus ook voor de inhoud. De provincie gaat het PLvdT verder uitwerken. Daarvoor heeft de provincie eigen (beleids)instrumenten. Zoals het omgevingsprogramma en de omgevingsverordening. In gemeentelijke bestemmingsplannen moet rekening worden gehouden met provinciaal beleid. Bovendien toetst de provincie een bestemmingsplan op provinciale belangen. Op deze wijze werkt het Programma Landschap van de Toekomst door in gemeentelijke besluitvorming
- Verzocht wordt om de voorgenomen uitbreiding van Trekkersveld in het programma te benoemen.
  - Reactie: Het PLvdT doet geen uitspraken over individuele percelen of specifieke gebieden.
- De provincie wil inzetten op beplanting langs wegen, met name bij hoofdbeplantingsstructuren bij de Vogelweg, in het carré en in de Zuidlob. Het is niet geheel duidelijk in hoeverre dit een streven of verplichting is.
  - Reactie: Het Programma Landschap van de Toekomst is een richtinggevend en zelfbindend beleidsdocument van de provincie Flevoland. Wij streven er naar onze ambities waar te maken. Afweging van belangen maakt hier vanzelfsprekend een onderdeel van uit.
- In hoeverre vindt de provincie de Vogelweg en de Eemvallei bepalend voor de ontwikkeling van het gebied Oosterwold?
  - Reactie: Beide worden gezien als structuurbepalende elementen met belangrijke kwaliteiten in het landschap.
- Verzoek tot het veranderen van het woordgebruik 'Monumentaal' in het PLvdT.
  - Reactie: het woord 'monumentaal' vinden wij correct om dat dit een spreekwoordelijke manier is om het belang en de grootsheid ter plaatse te benoemen.
- Wat wordt bedoeld met stedelijke functies in het open landbouwhart?
  - Reactie: De gedeeltelijke verstedelijking van het open landbouwhart door Oosterwold is al als zodanig bestemd. Zowel Oosterwold zelf als ook het overgangsgebied naar het open landschap wordt gezien als een hybride landschap. Hier mengen stedelijke functies met (stad)landbouw, recreatie en natuur en vormen zo een overgangsgebied van stad naar openheid.

Burger F:

- Burger F heeft een uitgebreide reflectie gegeven op de documenten. Zijn opmerkingen richten zich op "het product en zijn relevantie, omdat daar wel iets over te zeggen is, en wat minder op de inhoud, die over het algemeen herkenbaar is". Het betreft opmerkingen over de vorm van het manifest, de conservatieve toon van het product, de begrippen 'polderentrees' en 'waterbouwkundig bouwwerk', 'blauwe hart' en de in zijn ogen magere literatuurlijst. Hij vat de strategie als volgt samen: "nu vooral de grote opgaven zoveel mogelijk (integraal) te koppelen en die in samenhang naar een oplossing te leiden. Dat kan tot bijzondere resultaten leiden en tot bijzondere, nieuwe, kwaliteit. Ook landschappelijke kwaliteit" en onderschrijft deze. Ook zoomt de heer Zalm in op de Almeerse situatie ten aanzien van stadsranden en hybride gebieden en innovatie-opgaven.
  - Reactie: Wij lezen in uw reactie geen directe vragen. De opmerkingen bevatten geen concrete vragen om op te antwoorden. Wij bedanken u voor uw kritische feedback en complimenten.

Informele reacties en ambtshalve wijzigingen

Deze antwoordnota bevat ook de informele reactie en een aantal ambtshalve wijzigingen ten opzichte van het ontwerp PLvdT. Samenvatting hiervan:

Burger G:

- In het manifest wordt Flevoland met drie polders als het grootste waterstaatkundige werk neergezet. Wellicht correcter te positioneren Flevoland als belangrijk onderdeel van het grotere plan van Lely. Het "water" wordt in de verdere teksten goed meegenomen maar ontbreekt hier.
  - Reactie: We hebben dit punt opgenomen in hoofdstuk 2.
- Bij thema 4 - het energielandschap - is niet echt duidelijk wat nu met betrekking tot de windmolens wordt bepleit. Wat mij betreft alleen plaatsing gekoppeld aan de grote landschappelijke structuren en een verbod op individuele/verspreide plaatsing.
  - Reactie: Dit is ook de strekking van het PLvdT. Verder wordt verwezen naar Regioplan Wind, een vastgesteld beleidskader voor de plaatsing van windturbines.
- Ik mis de verdichting rondom Dronten met naast bos ook fruitteelt als kenmerkend.
  - Reactie: De fruitteeltpercelen met elzenhagen, onder andere rond Dronten, zijn benoemd als kernkwaliteiten en ook op de kaart op p 46-51 getoond.
- De verschillen in oorspronkelijke kavelgrootte - en daarmee de omvang van de agrarische bedrijven - tussen de drie polders werken zeer door in het landschap. Dit wordt nergens genoemd
  - In paragraaf 2.3 wordt uitgebreid bij de verschillende kavelgroottes per polder stilgestaan.
- Bij de aangegeven mogelijkheden tot verweving, die snel leiden tot verrommeling en tenietdoen van kenmerkende elementen, zouden beargumenteerd gebieden kunnen worden aangewezen. Zônes die de hoofdstructuur niet te zeer aantasten.
  - Reactie: Deze gebieden zijn aangewezen, juist om te voorkomen dat allerlei ontwikkelingen over het landschap worden uitgesmeerd. De zogenoemde 'hybride' gebieden hebben we benoemd in 5.1 in H6 verder getoond.
- Het verwijzen naar biomassa als oplossing bij de energietransitie lijkt mij achterhaald
  - Reactie: Innovatieve vormen zoals verwerking in biobased bouw materiaal kunnen wellicht interessant zijn.
- Graag ondersteun ik de waardering voor de dijk. Toch doet het toevoegen van elementen rondom de dijken afbreuk aan die krachtige harde lijn die zo kenmerkend is. Laat er ook dijkgedeelten blijven die gewoon grenzen aan open water zonder "gerommel".
  - Reactie: Dit willen we met PLvdT juist voorkomen. Daarom wordt er in het Handboek Kernkwaliteiten, paragraaf 3.1 kernkwaliteit 1 'dijkzones', gesproken over de dijk als een brede landschappelijke zone. Hierin zeggen we onder meer: De dijken dienen de leesbare grens tussen oud en nieuw land en tussen land en water te vormen. Vanuit de omgeving zijn ze goed zichtbaar. Doordat het water en/of maaiveld, dat aansluit op de dijk, een open en relatief leeg karakter kent. De beleving gaat dus verder dan alleen het grondlichaam. Het is een bredere zone in het landschap. Met de dijk als herkenbaar hoofdelement. En daarnaast het aanliggende water en open landschap. De maat van deze zone wordt bepaald door de verkavelingsmaat van de betreffende polder. Zie ook de kernkwaliteit Maaiveld, voor de specifieke verkavelingsmaten.
- Het aanduiden van een koppeling van wonen aan landbouw vraagt om een nadere uitwerking alvorens hier ruimte aan te geven. Bji ondoordachte aanpak wordt het snel een rommeltje.
  - Reactie: Die nadere uitwerking volgt in uitwerking van PLvdT de komende jaren. Echter wordt hier al volop mee geëxperimenteerd, bijvoorbeeld in Oosterwold.
- Het pleidooi voor aandacht voor hernieuwde erven bij veranderende bedrijfsvoering steun ik van harte. De moeite waard hier nog nadere studie naar te doen met voorbeelden en suggesties voor op uitvoering gericht beleid (subsidies?).
  - Reactie: Bedankt voor de suggestie. Ook gemeenten besteden hier aandacht aan. Zo heeft de gemeente Noordoostpolder al principes ontwikkeld voor de erven.

- De verbindende wegen die nu "lanen" zijn worden terecht gezien als heel belangrijke kenmerken. Naar de toekomst toe worden die omgevormd tot een beplanting met een grote verscheidenheid aan soorten. Daarmee verdwijnt de beleving als laan die nu juist zo kenmerkend is in het Mondriaanse landschap. Het is begrijpelijk dat de gebleken kwetsbaarheid door bijvoorbeeld de Essentakziekte tot nadenken stemt. Maar, een wegbepanting met tal van soorten is geen laan meer. Daarenboven is de soortenkeuze onderdeel van het kenmerken van de deelgebieden (meer lep op de windkant; Essen en Populieren in het middengebied; wilg en els in de kwelzônes). Eerder heb ik gepleit voor het organiseren van een workshop met deskundigen op het gebied van boomziekten en landschappers om na te denken over de meest gepaste oplossingen. Gedacht kan worden aan combinatie van twee soorten die samen weer een geheel vormen.
  - Reactie: In lijn met uw voorstel is er reeds een workshop en excursie geweest met dendrologen. Zij pleiten voor meer soortenmenging om meer robuustheid te bereiken. Echter is dat niet overal een geschikt middel omdat het de strakheid en het karakter van laanstructuren teveel kan veranderen. Voor bijvoorbeeld singels (o.a. Oostelijk Flevoland) en bospartijen zou het een optie kunnen zijn, voor lanen wellicht minder. Nadere uitwerking van PLvdT is nodig om tot goede keuzes hierin te komen.

Gemeente Lelystad - ambtshalve wijziging:

- Tekst: Oostvaardersplassen horen bij Lelystad (en niet bij Almere, pag 28).
  - Reactie: onduidelijkheid in de tekst is verbeterd.

Ambtshalve wijzigingen vanuit de provinciale organisatie:

- Samenvatting 1e alinea onder het kopje Samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit: de zin 'Het Programma Landschap van de Toekomst beschrijft Handvatten voor Ruimtelijke Kwaliteit (HARK)' vervangen door:
Het Programma Landschap van de Toekomst beschrijft 7 uitgangspunten, inclusief de Handvatten voor Ruimtelijke Kwaliteit (HARK).
- In de samenvatting, par.1.1 en 1.3 van het programma is het woord asset vervangen
- Par. 1.3: het kader benoemt de twee delen van het PLvdT: het visiedeel en het Handboek Kernkwaliteiten, het uitvoeringsprogramma staat in hoofdstuk 7 van het visiedeel en is daarmee geen apart deel.
- Par. 1.4 alinea 5: De zin 'Je wordt dan meegenomen in de historie en de kernkwaliteiten van die plek.' vervangen door:
In de volgende stap word je meegenomen in de historie en de kernkwaliteiten van die plek.
- In de leeswijzer (par. 1.5) is de tekst over hoofdstuk 4 aangepast in: Hoofdstuk 4 koppelt de belangrijkste conclusies uit hoofdstuk 2 en 3 aan het belang en de waarde van ruimtelijke kwaliteit. Dit werken we uit in Handvatten Ruimtelijke Kwaliteit. En vormt het fundament voor de visie.
- Par 5.8: in de overzichtskaart in een nieuwe duidelijkere legenda opgenomen met verwijzingen in kernzinnen naar de iconen van de 5 thema's (par. 5.3-5.7)
- In par. 7.2.2 is het Handvat instrumenten en rollen grafisch verbeterd en vervangen door: canvas instrumenten voor ruimtelijke kwaliteit
- Toegevoegd aan begrippenlijst: omschrijving 'monumentaal' (in architectonische zin)
- In diverse kaarten zijn de Marker Wadden expliciet opgenomen
- Enkele redactionele aanpassingen
- Kernkwaliteit 8: in overzichtskaart ligging netwerk van polderparkwegen in Oostelijk Flevoland wordt alleen de betreffende structuur getoond
- Kernkwaliteit 9: in overzichtskaart ligging Vogelweg en poldercarré in Zuidelijk Flevoland wordt alleen de betreffende structuur getoond